

KUTATÁSI EREDMÉNYEK – 2012 (Lezárult kutatások összefoglalói)

Címjegyzék

A gyermek- és fiatalkorúak agresszív viselkedésének kriminológiai vizsgálata.....	2
A gyermekkori veszélyeztetettség és a fiatalkori deviáns viselkedés összefüggései	3
Cyberbullying – Az online zaklatás volumenének iskolai felmérése.....	3
A bűnözés gazdasági racionalitása	4
A prostitúció szabályozásának dilemmái (második fázis).....	5
Fiatalkorú budapesti fiúk kriminológiai keresztmetszeti vizsgálata.....	6
Szélsőjobboldali politikai szerveződések, eszmék és aktivitások Európában, különös tekintettel az új kelet-európai EU-tag és tagjelölt államokra (II).....	8
Hatékony környezeti stratégia a fiatalkorúak alkoholfüggőségének megelőzésére Európában: az ISRD-2 kutatás alkohol- és kábítószer-használattal kapcsolatos adatainak másodelemzése és nemzetközi összehasonlítása (AAA-Prevent II)	9
Mediation and restorative practices in prison settings III. (A mediáció lehetőségei a büntetés-végrehajtás során) – nemzetközi konzorcium keretében, empirikus vizsgálat.....	9
Kínzás és más embertelen bánásmód megelőzése.....	10
A szervezett bűnözés nyomozásának tapasztalatai.....	11
A pénzmosás és a terrorizmus finanszírozása magyarországi kockázatának értékelése	12
A volt harmadik pillér alakulása a Lisszaboni Szerződés hatálybalépését követően	13
A Stockholmi Program.....	14
A politikai indíttatású gyűlöletbeszéd és a holokauszttagadás büntetőjogi kezelése Nyugat- és Kelet-Európa egyes országainak összehasonlításában (III).....	15
A kulturális javak hamisítása elleni fellépés jogi eszközei	16
Az eljárást gyorsító, hatékonyságot növelő megoldások az európai vádhatóságok munkaszervezésében.....	17
Sportrendezvények biztosításának jogalkalmazási kérdései és gyakorlata	17
A fiatalok szórakozásának biztonsági kérdései. A hazai és a nemzetközi tapasztalatok.....	18
A fiatalkorúak bűnözése, szankcionálása és büntetés-végrehajtása Magyarországon	19
Legal Thematic Study on Victim Support Services – Umbrella Organisations working at EU level. Jogi tematikus összefoglaló az uniós szinten működő áldozatvédelmi ernyőszervezetekről.....	20
Jelentés a gyermek- és fiatalkori bűnelkövetésről.....	21
A rizikótársadalom kriminálszociológiája.....	22

I. KUTATÁSI FŐIRÁNYOKBAN BEFEJEZŐDÖTT KUTATÁSOK

1. ELSŐ FŐIRÁNY: TÁRSADALOM ÉS BŰNÖZÉS

Tamási Erzsébet – Bolyky Orsolya:

A gyermek- és fiatalkorúak agresszív viselkedésének kriminológiai vizsgálata

A Vadaskert Gyermekpszichiátriai Kórház- és Alapítvánnyal 2009-ben megkezdett interdiszciplináris kutatás keretében a Kórház a felnőttkori pszichopátia előszobájának tekinthető, serdülőkorban megjelenő ún. rideg-érzéketlen attitűd mérésére szolgáló pszichológiai teszt magyarországi validálását tűzte célul. Együttműködésünket az ehhez szükséges bűnelkövetői minta biztosítása és a kriminalitás egyik okaként számon tartott antiszociális magatartás közös kutatása érdekében kezdtük meg.

A büntetőügyekben szereplő elmeorvosi és pszichológusi szakvélemények bíróság általi értelmezésének és felhasználásának vizsgálatát szükségesnek tartjuk a jogi megközelítés számára. Ezért a 2005–2010 között jogerősen lezárt, szándékos emberölést megvalósító fiatalkorú (14-17 éves) és fiatal felnőtt (18-24 éves) elkövetők bűnügyi aktáját elemeztük különböző kérdőívek segítségével. Választásunk oka, hogy emberölési ügyekben szinte kivétel nélkül szerepel elmeorvos-szakértő és általában pszichológus szakértő is, így hozzájuthatunk a szakértői véleményekhez. Fiatalkorúak esetében környezettanulmány, pedagógusi vélemény, szülők, barátok tanúvallomása is rendelkezésre áll, így az elkövetőről a lehető legtöbbet ezekből az ügyekből tudhatunk meg. Mintánkba 115 ügy 165 elkövetője került.

A kutatási beszámoló az elkövetők szociális, pszichológiai és biológiai hátterére vonatkozó információ általános kriminológiai elemzését tartalmazza. A további kutatáshoz szükséges az ügyek alapos megismerése. A fent körülírt kutatási kérdés megválaszolását a tanulmány közvetlenül nem, de közvetetten mindenképpen szolgálja, azaz fontos adalék az erőszakos bűnözés hátterének megértéséhez.

Az eddigi eredmények alapján tehető főbb megállapításaink a következők:

A nyereségvágyból, különös kegyetlenséggel elkövetett emberölések a leggyakoribbak ebben a korosztályban, a szexuális célzat ritka. Jellemző az indulatból, gátlástalanul megvalósult impulzív megnyilvánulás. Gyakori az idős, egyedül élő sértett sérelmére történő elkövetés. Az elkövetők többsége alacsony értelmi színvonalú, antiszociális személyiségzavarban szenvedő vagy ilyen életvezetésű fiatal, azonban mindez nem befolyásolja a beszámítási képességet az emberölés vonatkozásában. Többségüknél már kisiskolás korban magatartási problémák mutatkoztak. A többség családi háttere instabil, gyakran kriminogén, a szülők alacsony iskolázottságúak, munkanélküliek, rossz anyagi körülmények között élők, alkoholisták. Nagyarányú az apa hiánya az elkövetők életében. Gyakori az iskolakerülés, iskolából kimaradás, a szülői kontroll hiánya; sokan bandákba verődve, az utcán töltik szabadidejüket, kisebb bűncselekményeket valósítanak meg. Jellemző a hétfégi szórakozás, az ilyenkor mértéktelen alkoholfogyasztás és kábítószer-használat.

Solt Ágnes:

A gyermekkori veszélyeztettség és a fiatalkori deviáns viselkedés összefüggései

A kutatás alapkérdése egy újra és újra felmerülő kérdés: Mitől függenek a választásaink? Mitől függ, hogy merre indulunk? Kik a felelősek életünk alakulásáért? Miért választjuk a rosszat vagy a jót?

A kutatás a szabálykövetővé vagy bűnelkövetővé válás okait keresi, a választ arra, hogy mely tényezők függvénye az, hogy egy halmozottan hátrányos helyzetű gyermek fiatalkorára kriminalizálódik és bűnözői karrier építésébe kezd, vagy – ellenállva környezetének ártó hatásainak – kiemelkedik a mérgező közegből, és a társadalom által elfogadott szabályok és morál szerint alakítja életét. Fellelhető-e valamiféle alapvető különbség a szocializációs háttérben, vagy inkább alkati tényezőkről beszélhetünk? Azonosíthatóak-e olyan beavatkozások, történések, melyeknek nagy szerep tulajdonítható abban, hogy a veszélyeztetett, halmozottan hátrányos helyzetű fiatalok egy jó része nem követ antiszociális viselkedésformákat és nem lép a bűnözés útjára?

A feltételezés szerint a környezeti, mentálhigiénés ártalmaknak/karaktertípusnak/mentalitásnak jellegzetes mintázatai alakulnak ki. Feltételezzük, hogy léteznek olyan környezeti és/vagy alkati tényezők (kapcsolati kötések, élettapasztalatok, személyiségjegyek), amelyek döntően befolyásolják az egyén társadalmi szabályokhoz való alkalmazkodását, hozzáállását. Feltételezzük, hogy a bennünket közvetlenül körülölelő társadalmi valóság és az abban elfoglalt helyünk megismerése döntő módon befolyásolja életszemléletünket, alakítja viselkedésszerepárunkat és kitűzött céljainkat. Mindezek nyomán vázlatosan kirajzolódik az út, amelyet életünk folyamán bejárunk.

A kutatás a veszélyeztető tényezők feltérképezésén, az események láncolatának megismerésén és megértésén túl a szociális szféra általi beavatkozások következményeire fókuszált, mert a kutatási célok között fogalmazta meg a kriminális devianciák kockázati tényezőinek és a védőfaktoroknak az azonosítását.

Jelen kutatás a szakirodalom széles körű áttekintésére törekedett, illetve felhasználta a kutató korábbi, 2003–2006 között folytatott empirikus vizsgálatának („Peremen billegő fiatalok” c. kutatás) tapasztalatait. Az elkészült tanulmány az eredmények összevetésének és továbbgondolásának összefoglalása.

Összességében az egyes rizikófaktorokkal szembeni fogékonyság az életkorral együtt változik. A hatodik életév előtt a neuropszichológiai sajátosságok, a rossz szülői módszerek és a strukturális szocio-ökonómiai hátrányok jelentik a veszélyeztettség legfontosabb forrásait. Hat és tizenkét éves kor között a családi és lakókörnyezeti tényezők, tizenkét és tizenhét éves kor között pedig az iskolai és kortárs csoport faktorok válnak meghatározóvá.

Parti Katalin – Virág György:

Cyberbullying – Az online zaklatás volumenének iskolai felmérése

2009-ben indult el a gyermekek online bántalmazását fókuszába helyező vizsgálatsorozat az OKRI-ban, ebbe illeszkedik az ez évi program is.

A kutatások során azt tapasztaltuk, hogy az online bántalmazás területén nem a klasszikus felnőtt elkövető-gyermek sértett felállás jellemző, hanem inkább a gyermek elkövető-gyermek sértett. Ennek egyik legszembetűnőbb példája az online ismeretségekkel való offline találkozás, amelynek sem gyakorisága, sem a tartalma nem emelkedik bűncselekményi rangra.

A mobilkommunikációs eszközök előretörésével egyre inkább a (látszólag) kis súlyú, mindkét vagy több fél bekapcsolódásával járó online zaklatások, bántalmazások kerülnek előtérbe. Az online közösségi oldalon elszenvedett sérelmek az interakciók szaporodásával exponenciálisan nőhetnek. Jellemző az egymással közeli kapcsolatban lévők közötti személy elleni bűncselekmények morfológiája, azaz az elkövetői–sértetti szerepek gyakori felcserélődése, valamint a cselekmény ismétlése. Mivel az online interakció általában kortárs csoportban zajlik, a gyerek közelében élő felnőtteknek (szülőnek, pedagógusnak) nincs tudomásuk az elszenvedett sérelemről. A gyerekek ezt leginkább egymással beszélnek meg, ám nem rendelkeznek az incidensek kezelésére megfelelő eszköztárral. Emiatt döntöttünk egy komplex kutatási program megvalósítása mellett.

A kutatás első fázisában a pedagógusokat és a diákokat (kortárs mentorok) felkészítettük („kiképeztük”) az online bántalmazási esetek felismerésére, kezelésére és megelőzésére. Ezután következett az első panelfelvétel, amelyben kísérleti és kontrollcsoport is részt vett. A kísérleti csoportnak szánt „inger” a két lekérdezés közötti időben történt; ebben a pár hónapos időszakban a felkészítő tréningeken részt vevő pedagógusok felügyeletével a kortárs-mentorok érzékenyítő foglalkozásokat tartottak a kísérleti iskolákban. Az ingeradást havi rendszerességű monitorozó kérdőívvel, valamint „kötelező” és ajánlott programok megszervezésével standardizáltuk. A második panelfelvételre mint a kutatás záró moduljára októberben került sor. Az adatfelvételek elemzett eredményeinek publikálását 2013-ra tervezzük.

2. MÁSODIK FŐIRÁNY: BIZTONSÁG, KÖZBIZTONSÁG

Kó József:

A bűnözés gazdasági racionalitása

A bűnözés gazdasági vonatkozásait vizsgáló szakemberek körében egyre inkább elfogadottá válik, hogy nem lehet a bűnözést elszigetelt jelenségként kezelni. A bűnözés nem néhány elvetemült bűnöző által alkalmanként elkövetett cselekmények halmazát jelenti, hanem egy olyan, sokszor a normális működés ruháját magára öltő társadalmi jelenség, amely áthatja az egész gazdaság működését. Sokszor és sok vonatkozásban jótékony hatású lehet a gazdaság működésére, a gazdasági növekedésre.

A tény, hogy a bűnözés a posztmodern élet szokásos velejáró kockázatává válik, és a bűnöző azonossága elhomályosul, azt is jelzi, hogy a mostanáig büntettnek tekintett indítékok és tevékenységek normális dolgokká, a bűnözés pedig egyre inkább a mindennapi élet megszokott részévé válik.

A 20. század végére létjogosultságot nyert a gazdasági mutatók számításában a bűnözés és annak hatásai, igaz eléggé leegyszerűsítve. Hol csökkentő tényezőként kerül számbavételre, hol mint növelő tényezőt próbálják figyelembe venni. A módszertan még nem teljesen kiforrott, de bizonyosan nem lehet figyelmen kívül hagyni a bűnözés okozta gazdasági hatásokat.

Gazdasági szempontból a külföldön elkövetett bűncselekmények egyértelműen kedvező hatással járnak az elkövetők hazai gazdasága számára. Növelik a foglalkoztatottságot, több adót és nagyobb GDP-t, nagyobb hazai jólétet eredményeznek. Egyértelműen élénkítik a hazai gazdaságot. S ha nyíltan nem is támogathatók ezek a cselekmények, hallgatólagosan mégis az elfogadás a jellemző.

Amíg a gazdaság egészét a visszaesés, a recesszió jellemzi, a védelemmel foglalkozó, a teljes gazdaság 6–8%-át kitevő szektor növekvő megrendelésekkel találkozik, jelentősége megnő. Az itt tapasztalható növekvő aktivitás enyhíti a válság hatását. A bűnözés növekedése tehát gazdaságélénkítő hatású. A bűnözés növekedése és az általa generált bűnözési félelem látszó-

lag egy újabb tehertétel az amúgy is a válsággal küszködő lakosság számára, de mivel ez a szektor ellentétesen működik, mint a „normál” gazdaság, enyhítheti a válság tüneteit és segíthet kilábalni a recesszióból.

A bűncselekmények bekövetkezése miatt, és a bűncselekmények révén gazdát cserélő vagyontárgyakban értékcsökkenés következik. Ezt az értékvesztést tranzakciós költségeknek tekinthetjük. A vagyoni elleni bűncselekményeket tehát tekinthetjük ugyan jövedelem átcsoportosításnak, de az átcsoportosításhoz kapcsolódó tranzakciós költségek miatt a társadalmi összvagyon és a társadalmi jólét csökken.

A bűnözés működésének gazdasági elemzése nem különbözik az általában alkalmazott gazdasági elemzésektől. A teljes eszköztár az ökonómiai elemzésekből származik. Kezdetben ugyan újdonságot jelentett, hogy ezt az eszköztárat egy korábban kevésbé vizsgált területen vetik be a közgazdasági elemzők, de lassan általánossá válik az a nézet, hogy a legális és az illegális szerzés nem különíthető el a ténylegesen működő gazdaságok életében.

Egészében véve azt mondhatjuk, hogy a közgazdasági modellek jól hasznosíthatók a bűnözői magatartás vizsgálata során. A környezeti hatások változása életszerűen jelentkezik, és sikerült kiküszöbölni a korábbi modellek nagy hiányosságát, hogy az egyének kockázatvállalási attitűdje nem befolyásolja lényegesen a modell működését. Csak szélsőséges helyzetekben, abszolút kockázatkerüléssel és kockázatvállalással válik bizonytalanná a függvény lefutása, de ezek az esetek csak elvi lehetőséget jelentenek, mert a gyakorlatban senki sem viselkedik kizárólag az egyik stratégia szerint.

A közgazdaságtani elemzések egy hatásban összesítik az összes bűnmegelőzéssel kapcsolatos tényező érvényesülését a modellekben, s ezt a tényezőt, mint a büntetőjogi szankciórendszert definiálják. Ezt a szemléletmódot azonban nem kell kirekesztő elméletnek tekinteni. Stern (1979) hangsúlyozza, hogy a kriminológiai és a közgazdasági megközelítések nem egymást kizáróan nyernek értelmet, sokkal hasznosabb, ha egymást kiegészítő modellekként értelmezzük a két megközelítést.

Tamási Erzsébet:

A prostitúció szabályozásának dilemmái (második fázis)

A prostitúció szabályozásának kriminálpolitikai és jogi megoldásait vizsgáló kutatás bemutatja a lehetséges szabályozási megoldásokat és hatékonyságukat.

A mai szabályozási modellek közül az ún. *svéd modell* a legmelegebben ajánlott büntetési szabályozás. E kérdés vizsgálata ugyanakkor felvetette a prostitúció keresleti oldalának, azaz a férfi kliensekről szóló ismeretek elemzésének szükségességét. A kutatás összegzi és értékeli a prostitúció klienseit vizsgáló nemzetközi felmérések eredményeit. Az empirikus anyagok ellentmondásos és zavaros képet adnak a prostitúció keresleti oldaláról. A vizsgálat során a prostitúció klienseiről szóló angol és német nyelvű kutatások statisztikai, demográfiai, szociológia adatai, a különféle csoportosítások elméleti magyarázatai, a szex-vásárlás motívumai összegyűjtésre és elemzésre kerültek. Arra a kérdésre, hogy *miért a férfiak járnak prostituáltakhoz, és miért csak bizonyos férfiak vásárolnak szexet*, több a válasz, mint kellene, azaz nincs meg az elfogadható magyarázat. A mérhetetlennek látszó szakirodalom számszerű adatainak érvényességét a következők teszik bizonytalanná:

1. A felmérések kvalitatív módszereket választanak, azaz mélyinterjúkat készítenek a kliensekkel és a prostituáltakkal, valamint önkitaltós kérdőíveket használnak és részadataikból számszerűsített és általános érvényűnek kikiáltott következtetéseket vonnak le a prostitúció egészéről. A megkérdezettek attitűdje, véleménye és a valós szándékok és viselkedések közötti alapvető különbség magyarázata szinte valamennyi vizsgálatnak gondot okoz.

2. A legtöbb kvantitatív felmérés módszertani problémákkal teli. Nem használnak kontrollcsoportot, nagyon alacsony az elemszám, nem reprezentatívak, a különböző módszerekkel készült vizsgálatok keresztbe-kasul hivatkozzák egymást stb.
 3. A vizsgálatok legkedveltebb célcsoportjai a legkönnyebben hozzáférhető utcai prostituált nők és heteroszexuális férfi vendégeik, akiket különféle hivatalos szervezeteken keresztül érnek el (rendőrségen, egészségügyi intézményeknél megjelentek, jogvédők által megkeresettek, és az internet útján hozzáférhetők).
 4. A szexiparban törvényesen és törvénytelenül részt vevők vizsgálatait is a káosz és a bizonytalanság jellemzi. A különféle országok, nemzetközi szervezetek felmérései összehasonlításainak objektivitása nemcsak módszertani, de a politikai-világnézeti különbségek miatt is megkérdőjelezhető.
 5. A téma szempontjából kiemelten fontos a kliensek vizsgálatának metodikai érvényessége. A felsorolt bizonytalanságokon túl a leggyakoribb torzítást az okozza, hogy a kutatások nem veszik tudomásul: a kliensek csoportja pontosan olyan sokféle, mint a prostituáltaké.
- Összegezve a vizsgálatok adatait, új elméleti keret került felállításra, amely a prostitúció jelenségének valamennyi szegmensét magába foglalja. A kutatás megállapításai szerint a kliensek két nagy csoportja különíthető el, az egyik csak a bonyodalommentes szexért keres fel prostituáltakat, a másik csoport gyengéd szexre vágyik, és annak illúziójáért fizet.

Kerezsi Klára – Kó József:

Fiatalkorú budapesti fiúk kriminológiai keresztmetszeti vizsgálata

A fiatalkorú (14 éves), Budapesten tanuló fiúk körében végzett kutatás a kriminalitással összefüggő jelenségeket vizsgálja. A vizsgálatba bevont fiatalok iskolatípus és kerületi elhelyezkedés szerint reprezentálják a Budapesten tanulók összességét (N=2002). Az eredmények alapján megállapítható, hogy a fiatalok a kriminális cselekményekben betöltött szerepük alapján egymástól jól elkülöníthető csoportokra oszthatók: (1) a „nem érintettek”, (2) az „áldozatok”, (3) az „elkövetők” és (4) a „kriminalizálódók” csoportjaira.

1. „Nem érintettek, vagy normál populációnak” tekintettük azokat, akik nem voltak még áldozatok, és nem is követtek el kriminális cselekményt egynél többször.
2. „Áldozatoknak” tekintettük azokat a fiatalokat, akik már több alkalommal kerültek áldozati helyzetbe, de maguk nem követtek el semmilyen kriminális cselekményt.
3. „Elkövetőknek” azokat a fiatalokat neveztük, akik már több alkalommal követtek el valamilyen kriminális cselekményt, de áldozati szerepben nem voltak.
4. „Kriminalizálódó” csoportba soroltuk azokat a fiatalokat, akik már több alkalommal követtek el valamilyen kriminális cselekményt, és áldozatként is többször volt már alkalmuk megtapasztalni ezeknek a cselekményeknek a következményeit.

A kriminalitáshoz való viszonyuk alapján elkülönített csoportokat vizsgálva azt állapíthattuk meg, hogy az ezekben a csoportokban tartozó fiatalok más életkörülményekkel, más szociális jellemzőkkel, és eltérő értékorientációval jellemezhetőek.

A vizsgálati eredmények alapján egyértelműen kijelenthetjük, hogy nem véletlenül kerül egy fiatal valamelyik csoportba. A nem érintettek (1.) és a kriminalitással már többször kapcsolatba került fiatalok (2–3–4.) szignifikánsan különböző jellemzőkkel rendelkeznek. A kriminalitással érintett három csoport (a fenti listán: 2–3–4.) is eltérő jellegzetességeket mutat. Az „**áldozatok**” csoportjába (2.) tartozó fiatalok többszörös hendikeppel kényyszerülnek együtt élni. Az ebbe a csoportba tartozó fiatalok és családjuk a többiekénél szűkebb anyagi körülmények között élnek, jellemzően nagyobb, népesebb családokban. Társaiknál rosszabbul teljesítenek az iskolában. A társas kapcsolataik szűkebb körre korlátozódnak, kisebb, vagy

egyáltalán nincs baráti társaságuk. A szabadidős tevékenységükre is a visszahúzódás jellemző, az önállóan űzhető szabadidős tevékenységeket előnyben részesítik a társas elfoglaltságokkal szemben. Ritkábban járnak el otthonról. Gyakran kiközösítik őket mind az iskolában, mind az iskolán kívüli szabadidős tevékenységek során. A gondolkodásuk, értékrendjük is eltér a társaikétól. Értékrendjükben a deviáns magatartások és az erőszak is elfogadható, annak ellenére, hogy gyakran ők az áldozatai az erőszakos cselekményeknek. Úgy tűnik, hogy már ebben a fiatal korban elfogadták áldozati szerepüket, nem láznak a számukra előnytelen helyzetek ellen, inkább a visszahúzódás stratégiáját választják. Különállásuk és sebezhetőségük „felhívás keringőre” a többiek számára. Viselkedésük, gondolkodás módjuk és szociális helyzetük együttesen az áldozati szerephez kötik őket. Ennek a csoportnak lenne a legnagyobb szüksége külső segítségre, hogy megbirkózzanak a problémákkal, vagy kikerüljenek hátrányos helyzetükből.

Az „**elkövetőknek**” nevezett csoport (3.) tagjai már többször követtek el valamilyen erőszakos cselekményt, vagy kisebb-nagyobb vagyon elleni szabálysértést. Ennek a csoportnak a tagjaira is a többiekétől eltérő szociális héttér és gondolkodás mód jellemző. Az elkövetők között is az átlagosnál nagyobb arányban vannak a több testvérrel rendelkező fiatalok. Ezek a fiatalok azonban a nagyobb családból adódó valószínűleg több konfliktushelyzetet inkább aktívan, ha kell, akkor erőszakosan oldják meg. Az elkövetők csoportjába tartozó fiúk között vannak legtöbben az átlagosnál jobb anyagi körülmények között élő családok tagjai. Az iskolában ők is rosszabb teljesítményt nyújtanak, mint az átlag, de a többiekénél sokkal aktívabb életvitelt folytatnak. Ha vannak barátaik, akkor jól érzik magukat az iskolában is, és jellemzően sokkal kiterjedtebb szociális kapcsolatrendszerrel rendelkeznek, mint a többiek. Az átlagnál többet töltenek tévénézéssel és számítógépezéssel, de az aktív szabadidős tevékenységeket is nagyobb arányban preferálják. Többet sportolnak, és gyakrabban járnak el otthonról, mint a többiek. Valószínűleg ez az aktívabb életvitel is hozzájárul ahhoz, hogy a többiekénél gyakrabban kerülnek konfliktushelyzetekbe. Az viszont már a gondolkodás módjukból és az érték-rendszerükből következik, hogy ezekben a helyzetekben gyakran alkalmaznak erőszakot. Az erőszak és a saját érdekek előtérbe helyezése jellemző a csoport tagjaira. Kétes helyzetekben a számukra előnyösebb megoldást választják, akkor is, ha az esetleg törvénybeütköző. Széles kapcsolati hálóval és jó érdekérvényesítési képességekkel rendelkeznek. Bár a csoport tagjai követtek már el valamilyen szabálysértést, törvénysértést, mégis van remény arra, hogy ezek csak fiatalkori botlásá váljanak. Kapcsolati tőkájukat és a családi támogatást igénybe véve ezeknek a fiataloknak a jó része valószínűleg be fog illeszkedni a társadalomba. A problémát a csoport azon tagjai jelentik, akiknél nem elég erős, vagy nincs meg ez a kapcsolati háló, illetve külön veszélyt jelent, ha az egész csoport, amihez tartoznak, kriminalizálódik.

Az elkülönített csoportok közül a leginkább problémás a „**kriminalizálódónak**” nevezett. Ennek tagjai egyaránt lehetnek elkövetők és áldozatok, de a csoport jellemzői nem tekinthetők a másik két csoport keverékének. Sajátos egyedi jellemzőkkel rendelkezik ez a csoport is, ami szignifikánsan különbözik a többiekétől. Az ebbe tartozó fiatalok az elkövetőkénél kedvezőtlenebb anyagi körülmények között élnek. Jellemzően nem nagycsaládban élnek, gyakori az egy szülő–egy gyerek helyzet. Itt vannak a legnagyobb arányban az alacsony iskolai végzettséggel rendelkező szülők. A csoport tagjai több vonatkozásban is marginalizálódtak. Az ide sorolható fiúk nyújtják a leggyengébb teljesítményt az iskolában. A gyenge tanulmányi eredmények és a gyakori kiközösítés miatt nem szeretnek iskolába járni. Kevés barátjuk van, és ha van, sokszor nem az iskolából. Mind a gyerekekkel, mind a tanárokkal gyakoriak az összetűzések. A konfliktushelyzetekre rendszerint erőszakkal válaszolnak, ami tovább rontja amúgy is kedvezőtlen helyzetüket. Sokszor áldozatai, de sokszor kezdeményezői is ezeknek az erőszakos cselekményeknek. Nagyon sok időt töltenek tévénézéssel, videózással, az aktív szabadidő eltöltés kevésbé jellemző erre a csoportra.

Kiseb arányban sportolnak, ellenben sok időt töltenek házon kívül. Tizennégy éves koruk ellenére sokat járnak szórakozóhelyekre, szinte minden hétvégén van esti programjuk. A szűkebb baráti társaság miatt a szabadidő eltöltés sokszor csavargást, lógást jelent. A veszélyeztető helyeken való sűrű megjelenés is okozhatja a gyakoribb áldozattá válást. Értékrendjükben és viselkedésükben gyakoribbak a „felnöttes” jegyek, mint kortársaiknál. A nagyobb önállóság miatt is gyakran kerülnek kívülálló helyzetbe, és konfliktusokba a környezetükkel. Az erőszak és a különböző devianciák teljesen elfogadottak a csoport tagjai számára. Az empátia nem jellemző, csakis a saját egyéni érdekeik szerint ítélik meg a helyzeteket, és minden másra tekintet nélkül cselekszenek. Szociális és értékrendbeli jellemzőik nagyon hasonlítanak a már elítélt fiatalok bűnelkövetőknél megfigyelhető jegyekre. Az ebbe a csoportba tartozó fiataloknak van a legnagyobb szükségük a külső beavatkozásra, mert ennek hiányában nagy az esélye, hogy bűnelkövetőkké válnak.

A kutatás legfontosabb eredménye, hogy sikerült elkülöníteni a kriminalitással érintett csoportokat. Az adatok meggyőzően bizonyítják, hogy már 14 éves korban jól elkülöníthető értékrendszerrel rendelkező csoportokba rendeződnek a fiatalok. A kriminalitással való kapcsolatuk nem a véletlen műve. A szociális helyzetük alapján és az értékrendjüket vizsgálva megállapítható, hogy ki melyik csoportba kerül. A csoportok pedig meghatározott életpálya felé orientálják az érintett fiatalokat. Ha nem történik beavatkozás, akkor a már ebben az életkorban elkülönülő szerepek stabilizálódnak, ami valószínűleg egész életpályájukat is meghatározza. Az esetleges beavatkozások során azonban nem szabad figyelmen kívül hagyni a már megjelent és jól elkülöníthetően kimutatható értékorientációkat. A sajátos életszemlélethez és gondolkodás-móddhoz nem alkalmazkodó beavatkozás kudarcra van ítélve.

Póczik Szilveszter:

Szélsőjobboldali politikai szerveződések, eszmék és aktivitások Európában, különös tekintettel az új kelet-európai EU-tag és tagjelölt államokra (II)

A kelet-európai új EU-tagállamokban jelentkező szélsőjobboldali, idegen- és kisebbségellenes, rasszista szerveződések, mozgalmak és pártjellegű alakulatok lényegében nemzedéki és szubkulturális alapon szerveződő társadalmi tiltakozó mozgalmak, amelyek ugyan nem képesek jelentős politikai hatóerővé válni, de létező problémákra reagálnak. Számos tényező öszszegzett hatásának ellenére egyelőre nem képesek igazán komoly politikai hatóerővé válni, hiszen eszmei és jelképi készletüket meghaladott és negatív, vagy a társadalmi többség számára legalábbis érdektelen vagy érdekből küszöb alatt tartott (pl. antiszemitizmus) elemekből szövik. Van azonban egy pont, amelyen keresztül eszmei közösséget találnak egymással és a társadalmi többséggel is: ez a cigányellenesség. A cigányság ugyanis az egész régióban a tömeges társadalmi integrálatlanságot, a halmozottan és intencionálisan antiszociális magatartásokat megtestesítő és emellett rassz- illetve etnikai jegyek alapján is viszonylag jól azonosítható csoportot alkot, amely askriptív vagy objektív negatív jellegénél fogva kielégíti a rasszista ideológiaképzés szinte minden szükségletét. A kutatás keretében ezúttal két erős nacionalista hagyományokra visszatekintő országot vizsgáltunk, a Balkánon Romániát, és Kelet-Közép-Európában Lengyelországot. Mindkét esetben megállapítható, hogy a recens szélsőjobboldali eszme és szervezetrendszer a történelmi hagyományokból táplálkozik, más, külső szélsőséges ideológiák, pl. a nemzetiszocializmus eszméi csak alárendelt szerepet játszanak, csak igen szűk körben népszerűek. Mindkét ország esetében széles jogi alapokon nyugvó, cizellált diszkriminációellenes jogalkotást találunk, ami hosszú távon biztosítja eme országok esélyegyenlőségen nyugvó demokratikus stabilitását, de az egyént és a kisközössé-

geket nem védi százszázalékosan a rasszista, etnocentrikus megnyilvánulásoktól, ezért további finomításra és a jó gyakorlatok következetes érvényesítésére szorul.

3. HARMADIK FŐIRÁNY: BŰNÖZÉSKONTROLL

Parti Katalin – Sárík Eszter – Szabó Judit:

Hatékony környezeti stratégia a fiatalok alkoholfüggőségének megelőzésére Európában: az ISRD-2 kutatás alkohol- és kábítószer-használattal kapcsolatos adatainak másodelemzése és nemzetközi összehasonlítása (AAA-Prevent II)

Miután az AAA-Prevent első szakaszában (2011) megtörtént a hazai alkohol- és droghelyzetről szóló országjelentés elkészítése, a projekt második szakaszában, 2012-ben a fiatalok alkoholfogyasztását kezelő programok bemutatására került sor. Az országjelentéseket ebben a fordulóban is a projekt résztvevői számára szervezett konferenciákon vitattuk meg. A projekt keretében megtartott workshopon (2012. március, Prága), illetve konferencián (2012. szeptember, Ghent) a magyar kutatócsoportot ebben az évben is Szabó Judit képviselte. Országjelentésünk elkészítéséhez szakértői interjúk és forráskutatások járultak hozzá. Megállapítottuk, hogy hazánkban nagyon kevés program létezik a gyermekek és serdülők alkoholfogyasztásának és -abúzusának megelőzésére. Az illegális szerek fogyasztásának megelőzését célzó kezdeményezésekben nincs hiány, ám a drogprevenciós programoknak csak egy része irányul egyben a legális szerek fogyasztásának megelőzésére is. További problémát jelent, hogy a legtöbb esetben a hatékonyságot nem mérik, és ilyen vizsgálatok hiányában nincs is kialakult elképzelés a továbbgondolásra, folytatásra. Hatásvizsgálatok nélkül tehát nem fejleszthetők a prevenciós programok, és nem növelhető a hatékonyságuk. Továbbá, míg a (főként középfokú) oktatási intézményekbe telepített kezdeményezések és szolgáltatások széles palettáján válogathatunk, addig a közösségi szintű projektekre inkább jellemző, hogy ad hoc kezdeményezésként indulnak, nem szigorú metodológiára épülnek, és a holisztikus szemléletű megvalósítás helyett a szegmentálódás jellemző rájuk.

Az AAA-Prevent kutatások ezzel le is zárultak, ám 2013-ban várható még egy projektzáró nagykonferencia Brüsszelben.

Barabás Tünde – Windt Szandra:

Mediation and restorative practices in prison settings III. (A mediáció lehetőségei a büntetés-végrehajtás során) – nemzetközi konzorcium keretében, empirikus vizsgálat

2009 decembere óta Barabás Tünde kutatásvezető és Windt Szandra módszertani felelős dolgozott az ítélet után, fogvatartottak körében megvalósítható mediáció esélyeit felmérő, az Európai Unió Criminal Justice programja által támogatott nemzetközi projektben.

A program különlegessége a nemzetközi együttműködés mellett a hazai kutatás módszertani komplexitása volt: 200 kérdőív, 100 mélyinterjú, fókuszcsoporthoz vizsgálatok és lakossági fórumok.

2011-ben az előző év eredményei alapján, a felállított elméleti modell megerősítése érdekében 8 fókuszcsoportban (összesen 50 elítéltet bevonva) tovább elemeztük a fogvatartottak mediációhoz való hozzáállását, valamint célunk volt a 2010-es vizsgálat során feltárt, a mediációra hajlamosító tényezők vonatkozásában megmutatkozó bizonytalanságok tisztázása is. A börtönmediáció vizsgálatunk alapján a fogvatartottak és a börtönszemélyzet közötti konfliktus esetében – egyelőre – elképzelhetetlen és kivitelezhetetlen. A fogvatartottak körében sem alkalmazható mindenkinél, minden esetben a mediáció.

Az általunk - több módszerrel is - vizsgált fiatalok esetében rosszabbak a mediáció esélyei, mint a felnőtt korúaknál. Kellő körültekintéssel, jól előkészített esetekben lehet csak a sértettel való mediációt megszervezni. Az általunk elért sértettek nyitottak voltak, ám semmilyen erőfeszítést nem tennének a mediáció előmozdítása érdekében. Így a támogatókra még nagyobb feladat hárulna. A mediációhoz értelmi és érzelmi felkészítésre van szükség, mind az elkövetői, mind a sértetti oldalon.

A fogvatartottak közötti konfliktusok esetében lehetne a leginkább, leggyorsabban bevezetni ezt a fajta eljárást, természetesen a kettős eljárás elkerülésével, világos és jól körülhatárolt eljárásrend mellett. Ebben kiemelten fontos a személyzet hozzáállása, hogy a mindennapi fogvatartotti konfliktusok feloldásában a resztoratív szemlélet gyökeret verjen. A kutatás eredményeként megkezdett pilot program a balassagyarmati börtönben a projekt keretében tartott képzés eredményeként önfenntartóvá vált, és jelenleg is működik.

2012 januárjában a projekt lezárásaként 120 fős nemzetközi konferenciát rendeztünk az Országos Bírói Hivatal támogatásával, amelynek során a hazai és nemzetközi szinten elért eredményeket mutattuk be. A konferencia hazai résztvevői az érintett szakmák képviselői közül kerültek ki, így ügyész kollégák, a Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnokságának munkatársai, bírák, pártfogók, és mediátorok is megismerhették és reflektálhattak kutatási eredményeinkre. A kutatási eredményekről 2012 tavaszán angol nyelvű kötet is megjelent. A szakmai és pénzügyi beszámolót az Európai Unió program hivatala elfogadta.

Vókö György:

Kínzás és más embertelen bánásmód megelőzése

A kínzást és más embertelen, megalázó, az emberi méltóságot sértő bánásmódot nemzetközi egyezmények, az Alaptörvény, a Büntető Törvénykönyv és számos más jogszabály, valamint a nemzetközi és hazai bírósági gyakorlat határozottan tiltja. Kutatásaink szerint az ilyen bánásmód ennek ellenére még a legfejlettebb jogállamokban is előforduló, létező jelenség. A megelőzés érdekében az ENSZ és az Európa Tanács évtizedek óta kitartóan intézkedik. Észlelhető ez a magyar hatóságok utóbbi közel három évtizedes munkájában is.

A szabadságukban – akár törvény és bírósági határozat folytán – korlátozott személyek helyzetében különösen élesen jelentkezik az ilyen jogsértés, mert kiszolgáltatottabbak az ilyen jellegű magatartásokkal, egyes hatósági személyek esetleges visszaéléseivel szemben.

A tudományos kutatómunka eredményeként levonható az a következtetés, hogy minden személyi szabadság korlátozása során a felelősségre vonás alatt álló személy részére biztosítani kell az állam védelmét a törvénysértő bánásmóddal szemben, teljes mértékben érvényesíteni kell az emberi méltósághoz és bánásmódhoz való jogot. Ez folyamatos feladata az irányító, vezető ellenőrzésének; a beosztottnak nemcsak tanfolyam szintű, hanem a megelőzés módszereiről szóló rendszeres képzésben kell részt venniük. Nélkülözhetetlen a széles körű jogállami garanciarendszer (ügyészi törvényességi felügyelet, bírósághoz fordulás lehetősége, büntetés-végrehajtási bírói hatáskör, az ombudsmanhoz és nemzetközi emberi jogvédő szervezetekhez fordulási jog) működtetése, részükről a fogvatartási helyek rendszeres és gyakoribb látogató-

sa, a fogvatartottak meghallgatása. A kutatás megerősítette, hogy minél gazdagabb, sokrétűbb és dinamikusabban működő a jogállami biztosítérendszer, a kontroll, annál nagyobb a valószínűsége, hogy az ilyen esetleges törvénysértések megelőzésre kerülnek, az elszenvedett jog sérelmek pedig orvoslást nyernek.

A szabadságuktól megfosztott személyekkel való bánásmód tökéletes mutatója annak, hogy az adott állam mennyire tartja tiszteletben az emberi méltóságot a gyakorlatban.

4. NEGYEDIK FŐIRÁNY: KIEMELKEDŐ VAGY VESZÉLYES BŰNCSELEKMÉNYEK, BŰNELKÖVETŐK

Finszter Géza – Mészáros Ádám:

A szervezett bűnözés nyomozásának tapasztalatai

Az Országos Rendőr-főkapitányság az Országos Kriminológiai Intézetet felkérve 2011-ben kutatást kezdeményezett a rendőrség szervezett bűnözés elleni stratégiájának elméleti megalapozására.

A kutatás érdekében előzetesen tanulmányoztuk az ORFK Bűnügyi Főigazgatóságán 2011 májusában készült stratégia tervezetét és áttekintettük az elmúlt négy esztendő során a Főigazgatóságon készült, a szervezett bűnözés alakulását értékelő jelentéseket. A stratégiai tervezésre vonatkozó néhány ajánlás megfogalmazása mellett az előzetes tanulmány célja volt az is, hogy bemutassuk a témakör hazai és nemzetközi hátterét. Mindezek alapján a részjelentés végén a további kutatásra tettünk javaslatokat.

A kutatás során összegyűjtöttük a témával foglalkozó szakirodalmat, a szervezett bűnözés elleni küzdelem eszközeiként megfogalmazott ajánlásait, amelyek a következők:

- a törvényben világosan meg kell határozni, hogy mi minősül szervezett bűnözésnek, bűnszervezetnek
- a kriminológiai fogalmakkal való óvatos bánásmód: a túl sok elemből álló fogalom a sikeres bizonyítás gátját jelentheti
- tiszteletben kell tartani az emberi jogokat, és ragaszkodni kell a büntetőjog alapelveihez
- titkos nyomozási eszközök alkalmazása során azonban követelmény:
 - a szükséges garanciák érvényesülése
 - ügyészi és bírói kontroll
 - bíróság előtti közvetlen megismerhetőség
- generális prevenció:
 - az ifjúság mint potenciális elkövetői kör támogatása, helyzetének javítása
 - a hátrányos helyzetű társadalmi csoportok felzárkóztatása
 - belső és külső ellenőrzési kontroll-mechanizmusok
 - olyan szabályozó rendszerek kialakítása, amelyek gátolják a bűncselekményből származó vagy „tisztára mosását”, illetve segítik az ilyen vagy nyomon követését
- speciális prevenció: büntetés-végrehajtási reform, mivel:
 - a börtönök túltelítettek
 - a legveszélyesebb bűnöző elemek már a börtönökben bűnbandákba szerveződnek
 - a korábban szabadulók előre megteremtik a lehetőséget a komolyabb akciókhoz
 - bármikor beintegrálódhatnak a nemzetközi bűnszervezetekbe
- a szervezett bűnözés céljának megszüntetése
- speciális nyomozócsoportok szervezése
- nemzetközileg integrált bűnüldözés kialakítása

- az egyes szervek közti kommunikáció erősítése
- a nemzetközi együttműködés intenzívebbé tétele
- közös fogalmi rendszer kidolgozása
- a normák összehangolása
- szorosabb együttműködés az adatgyűjtés során
- oktatás, szakemberképzés, több speciálisan képzett, különleges ismeretekkel rendelkező, nemzetközi terepen gyakorlatot szerzett munkatárs
- külső szakemberek bevonása: legfőbb cél a szervezett bűnözésből származó nyereség forrásának és útjának felszámolása, ehhez kell igénybe venni a bonyolult gazdasági folyamatok elemzésére képes személyek segítségét
- a tanúvédelem színvonalának fejlesztése
- korrupció elleni hatékony fellépés, amely csökkenti a megvesztegetés lehetőségét.

A szervezett bűnözés elleni rendőrségi küzdelem stratégiáját megalapozó további kutatás célja lett volna – az előzőekben említettek túlmenően – annak megvizsgálása, hogy milyen eszközökkel tehető valóban hatékonyra mind a felderítés, mind a bizonyítás a szervezett bűnözés fogalma alá tartozó deliktumok gyanúja miatt indult eljárásokban. Ennek során megkerülhetetlen lett volna a titkos felderítés és a nyílt nyomozás viszonylatában felmerülő problémák felvetése, a törvényes és eredményes felderítés jogi, szervezeti és szakmai feltételeinek javítását szolgáló kezdeményezések megfogalmazása.

A kutatást Dunavölgyi Szilveszterrel és Finszter Gézával közösen végeztük, időközben azonban Dunavölgyi Szilvesztert a legfőbb ügyész másik szolgálati helyre helyezte át, Finszter Géza pedig nyugdíjba vonult. A kutatás feltétele volt a résztvevők C-típusú nemzetbiztonsági átvilágítása, így abba más kutató nem tudott becsatlakozni. Erre azonban nem is lett volna szükség, mivel a kutatási tárgyidőszakban az ORFK Bűnügyi Főigazgatósága élén vezetőváltás történt, továbbá jelentős szervezet-átalakításokat hajtottak végre, amelyek elsősorban a jelen kutatás szakterületeit érintették. Feltehetően ezért a szükséges információkat az ORFK-tól nem kaptuk meg, illetve nem reagáltak a részjelentésben felvetett kezdeményezésekre sem. A kutatás ezen céljának megfelelő vizsgálatot tehát nem állt módunkban elvégezni.

Mészáros Ádám – Tilki Katalin – Kármán Gabriella – Kó József:

A pénzmosás és a terrorizmus finanszírozása magyarországi kockázatának értékelése

A pénzmosás elleni küzdelem hazánkban az elmúlt években fokozottan az érdeklődés középpontjába került. Ennek is köszönhető, hogy a Nemzetgazdasági Minisztérium tudományos kutatással bízta meg az Országos Kriminológiai Intézetet „*A pénzmosás és a terrorizmus finanszírozása magyarországi kockázatának értékelése*” címmel. A kutatás a Legfőbb Ügyészség jóváhagyásával bekerült az OKRI 2012. évi munkatervébe.

Az OKRI kutatása több szempontból újszerű, és reményeink szerint hasznosítható. A pénzmosást, mint jelenséget mindeztáig a legtöbb hazai tanulmány főként elméleti oldalról igyekezett megközelíteni, ezekből rengeteg ismeretet lehet szerezni a pénzmosás fogalmáról, a pénzmosási technikákról, a hazai és a nemzetközi szabályozásokról. A hazai valóságról azonban ezek a tanulmányok általában hallgatnak, mivel a bűncselekmény empirikus tapasztalataival adósok maradnak.

Az OKRI kutatása – többek között – ezt a hiányt pótolja, mivel arra vállalkozott, hogy felderítse és bemutassa a pénzmosás bűncselekményének hazai keresztmetszetét a kriminálstatisztikai jellemzők ismertetésével, e deliktumok gyakorlati jellemzőit, problémáit, illetve

hogy végigkövesse azt a folyamatot, ami egy pénzmosás-gyanús bejelentéstől egy esetleges elmarasztaló ítéletig terjed. Emellett hangsúlyt fektet a pénzmosás alapcselekményeinek a felfedezésére, behatárolására, a pénzmosásos cselekmények tipizálására az elkövetési magatartások, módszerek szerint.

A kutatás módszerei változatosak voltak, nevezetesen kriminálstatisztikai elemzés, kerekasztal-beszélgetés, fókuszcsoportos beszélgetések, interjúk és aktafeldolgozás (bűnügyi és a magyar FIU egység aktái) kérdőív alapján.

A kutatás végén megfogalmazott javaslataink az alábbiakat érintették:

- szervezeti és hatásköri kérdések,
- jogalkotási kérdések,
- a hazai sajátosságok figyelembe vétele,
- készpénzhasználat,
- a bizonyítási teher kérdése,
- bankszámla-nyilvántartási rendszer,
- az ügyészi és bírói jogalkalmazás megerősítése,
- vagyonvisszaszerzés,
- egységes statisztikai rendszer létrehozása.

Összegzésként azt a véleményünket fogalmaztuk meg, hogy az általános stratégia részeként kellene kezelni a személyi és tárgyi feltételek körét, a megfelelő képzések, az információgyűjtés és -csere problémáját. Egy jól működő rendszer mindemellett csak hatékonyságának rendszeres mérésével, a magyarországi és nemzetközi visszacsatolással, és az érintett szakterületek közötti rendszeres kommunikációval lehet teljes.

5. ÖTÖDIK FŐIRÁNY: „SZABADSÁG, BIZTONSÁG, JOG” – A BŰNÖZÉSKONTROLL EURÓPAI KERETEI

Bárd Petra:

A volt harmadik pillér alakulása a Lisszaboni Szerződés hatálybalépését követően

A lisszaboni szerződés felváltotta a korábbi elsődleges jogforrásokat és két szerződést tett meg az Európai Unió kvázi alkotmányos alapjául. Az egyik az Európai Unióról szóló Szerződés (a továbbiakban EUSz), a másik az Európai Unió működéséről szóló Szerződés (a továbbiakban EUMSz). Az EU Alapjogi Chartája, amely az EUSz 6. cikkének megfelelően a lisszaboni szerződéssel egyszerre lép hatályba, az új alkotmányos struktúrája harmadik elemének tekinthető. A kutatás célja az uniós büntetőjog jövőjének áttekintése volt az Európai Unió e hármas kvázi alkotmányos struktúrájának fényében. A tanulmány első nagy része a lisszaboni szerződésig vezető utat vázolja a bűnügyi együttműködés területén, míg a második nagy rész a lisszaboni szerződés vívmányait, újításait, esetleges gyengeségeit részletezi. A tanulmány e részében külön foglalkozunk az uniós anyagi, eljárási és büntetés-végrehajtási joggal, valamint az emberi jogok és a büntető igazságszolgáltatás kapcsolódási pontjaival.

A lisszaboni szerződés szellemiségét az EUSz bevezető szakaszai és az EUMSz V. címének első cikke is tükrözi. Az EUSz 3. cikke a korábbi első és harmadik pilléres területeket egyazon érem két oldalaként fogja fel. Egyrészt biztosítja az uniós állampolgárok számára a belső határok nélküli szabadság, biztonság és jog érvényesülésének térségét és azon belül a személyek szabad mozgását, amelyet erős külső határvédelem, menekültügyi és migrációs politika, bűnmegelőzés és bűnüldözés kísér. A szabadság, biztonság és jog érvényesülésének térsége az

EUMSZ V. címében nyer bővebb kifejtést, amely korábbi harmadik pilléres területeket ölel fel. Az Unió alapjogi kultúráját tükrözi a nyitórendelet egyik első mondata [67. cikk (1) bekezdés], amely szerint az EU „*egy a szabadságon, a biztonságon és a jog érvényesülésén alapuló térséget alkot, amelyben tiszteletben tartják az alapvető jogokat és a tagállamok eltérő jogrendszereit és jogi hagyományait*”.

A lisszaboni szerződés megszüntette az uniós jogalkotás pillérszerkezetét. Technikailag nem összeolvadtak a pillérek, hanem a lisszaboni szerződés voltaképpen az első pillérbe integrálta a volt harmadik pilléres területeket is. A korábban a harmadik pillérbe tartozó ügyekre – így a büntetőügyekben folytatott igazságügyi együttműködésre és a rendőrségi együttműködésre – ezért ma már főszabály szerint ugyanolyan jellegű normák vonatkoznak, mint a belső piacra. A jogszabály-kezdeményezési jog és a jogalkotás is tükrözi a terület kettősségét, azaz a „pillértelenítést” és a szupranacionalizmus bevezetését főszabályként, ugyanakkor kivételként visszatér a kormányköziség elve. A jogállami büntetőjog szempontjából talán az egyik legfontosabb újítás, hogy az e területeken hozott uniós és nemzeti intézkedéseket a bíróság bírói felülvizsgálatnak vetheti alá. A lisszaboni szerződés lehetővé teszi az oly régóta halogatott és valójában máig nem körvonalazott Európai Ügyészség létrehozását. Az átmeneti rendelkezésekről szóló 36. jegyzőkönyv 10. cikke szerint öt évvel a lisszaboni szerződés hatálybalépését követően a volt harmadik pillérbe tartozó jogszabályok meglévő vívmányai tekintetében a Bíróság és a Bizottság teljes hatáskörrel fog rendelkezni. A tanulmányban összefoglalt és kritikusan értékelt, az uniós büntetőjog területén hozott alapvető újítások tehát teljes körűen 2014. december 1-jétől lesznek hatályosak.

Bárd Petra:

A Stockholmi Program

A stockholmi program a 2010 és 2014 közötti időszakra határozza meg az Európai Unió bel- és igazságügyi feladatait. Az amszterdami szerződés által létrehozott szabadság, biztonság és jog érvényesülése térségének születése óta a stockholmi a harmadik többéves program, amely a területet szabályozza. A dokumentum öt prioritás köré épül fel, amelyben kiemelt szerepet kap a tagállamok közötti bűnügyi együttműködés, a büntetőjogi jogharmonizáció. A tanulmány első része a stockholmi program főbb megállapításait, kívánalmait és elveit foglalja össze, majd a második rész a büntetőjogi relevanciájú részeket tárgyalja részletesebben. A harmadik részben a lisszaboni szerződés és a stockholmi program felhatalmazása alapján született Belső Biztonsági Stratégiát értékeltük. A tanulmány célja többértű. Egyrészt a stockholmi program büntetőjogász számára releváns részeiről kívántunk áttekintést adni. A tanulmány második célja a stockholmi program kritikus értékelése, a sikert abban mérve, hogy az Európai Tanács leküzdötte-e a korábbi ötéves programokkal szemben megfogalmazott kritikát, amely szerint antagonisztikusan ellentétesnek tételezné a szabadságot és a biztonságot. A tanulmány harmadik célja szerint egy párhuzamos, a lisszaboni szerződés büntetőjogi rendelkezéseit áttekintő kutatás (A.5.19. sz.) háttér tanulmányaként is szolgál.

A dokumentum kiindulópontja és alapvető kívánalma, hogy a stockholmi program céljainak az Unió alapjogi kultúrájába kell beágyazódnia. A már a tamperei program által meghirdetett kölcsönös elismerés elvével kapcsolatban szokatlanul őszinte, nyílt kritikát fogalmaz meg a dokumentum. Az elemzés fontos eredménye, hogy a stockholmi program éppen azt a kölcsönös bizalmat próbálja meg megteremteni, ami számos, 2001. szeptember 11. után elfogadott kölcsönös elismerést feltételező dokumentum állítólagos alapköve volt. Ezen instrumentumok – elsősorban kerethatározatok – akadozó implementációja azt mutatja, hogy a kölcsönös bizalom feltételezése elhamarkodott volt. A stockholmi program által szorgalmazott eljárási ga-

ranciák és áldozatvédelmi paradigma a hiányzó bizalom alapját próbálják megteremteni. Harmonizációra továbbra is elsősorban a határon átnyúló bűnözés és a legsúlyosabb bűncselekmények megelőzése és üldözése vonatkozásában látunk esélyt. A stockholmi program az emberkereskedelmet, a gyermekek szexuális kizsákmányolását és a gyermekpornográfiát, a számítástechnikai bűnözést, a gazdasági bűnözést és a korrupciót, a kábítószer, terrorizmus és illegális migráció elleni küzdelmet tartja közelítésre érdemes bűncselekménycsoportnak, amire nem utolsó sorban a lisszaboni szerződés hatálybalépése óta a korábinál jóval egyértelműbb alkotmányos felhatalmazással bír az uniós jogalkotó. A stockholmi programot a Belső Biztonsági Stratégiával együtt olvasva arra juthatunk, hogy nyelvezetében választ adott az Európai Tanács a korábbi programokkal szembeni kritikára, azonban szellemiségében továbbra is a biztonsági paradigmán belül mozog, mindent alárendelve a polgárok kielégíthetetlen biztonság igényének, sőt ezen igényt újabb félelmek generálásával fokozva. Mind a büntetőjog, mind pedig a migráció kezelésének területén tetten érhető e szemlélet.

Póczik Szilveszter:

A politikai indíttatású gyűlöletbeszéd és a holokauszttagadás büntetőjogi kezelése Nyugat- és Kelet-Európa egyes országainak összehasonlításában (III)

A gyűlöletvezérelt bűncselekmények alapvető jellegzetessége a valamely csoport jellegeivel vagy vélelmezett tulajdonságaival kapcsolatos gyűlöleti motívumból, főként etnikai hovatartozása, vallása, szexuális orientációja miatt elkövetett törvényellenes, büntetőjogi szankciókkal fenyegetett cselekmény megvalósulása. Bár a sértett többnyire egyénileg válik áldozattá, a célpont mégis csak a csoport, illetve az egyén csoportjellege. Bizonyos megszorítással ebbe a körbe tartoznak – motívumtól függően – egyes diszkriminatív cselekmények mellett a gyűlöletbeszéd, és egyes nemzetközi jog által szabályozott bűncselekmények, valamint az apartheid. A jelen kutatási szakaszban olyan országokat, Nagy-Britanniát és a skandináv államokat vizsgáltunk, amelyek a gyűlöletkeltést egyéb bűncselekmények esetében súlyosbító körülményként veszik figyelembe. Ennek megfelelően nem rendelkeznek a holokauszt tagadását szankcionáló külön törvénnyel. Nagy-Britanniában 1998 óta két jogszabály foglalkozik a gyűlöletcselekmények szankcionálásával, a Bűnügyi és közrendi törvény és a Büntető igazságszolgáltatásról szóló törvény, a 20/21. század fordulójának legnagyobb történészvitájához kapcsolódó jogeljárás azonban a rágalmazási törvény talaján vívták meg. A svéd jogalkotás reakciója, tekintettel a 80-as évek végétől szaporodó gyűlöletcselekményekre, a svéd büntető törvénykönyv szigorításához vezetett 1994-ben, a Riksdag egy 2002-es alkotmánymódosítással a védett csoportok körét kiterjesztette a szexuális identitásra és orientációra is. A dán jogalkotó, figyelemmel az esetleges későbbi társadalomfejlődésre, fenntartja az „egyéb” csoport és más identitásképző elemek lehetőségét. Norvégiában a gyűlöleti indíték szintén súlyosbító körülménynek minősül egyes bűncselekményi kategóriák és a különösen védendő csoport esetében, az Európa Tanács Rasszizmus és Intolerancia Elleni Bizottsága (ECRI) azonban így is talált kifogásolnivalót a norvég jogi környezetben és ajánlásai végrehajtásában.

6. FŐIRÁNYON KÍVÜLI KUTATÁSOK

Kármán Gabriella:

A kulturális javak hamisítása elleni fellépés jogi eszközei

Az Intézetben 2000 óta folynak kutatások a kulturális javakkal kapcsolatos visszaélések kapcsán. A műtárgyhamisítás és műtárgy-azonosítás kérdéskörét taglaló munka 2010-ben kezdődött. Az OKRI kezdeményezését – miszerint a témát szakmai összefogás keretében érdemes tárgyalni – 2011-től a Hamisítás Elleni Nemzeti Testület vállalta fel. Ezzel a téma fokozott hangsúlyt kapott, és a rendelkezésre álló eszközök palettája is bővült. Az OKRI részéről Kármán Gabriella a Testület tevékenységében vesz részt.

A műtárgyhamisítás elleni fellépés eszközrendszere több szakterületre épül. A jogi szabályozás a kulturális örökségvédelmi rendelkezéseken alapszik, emellett megközelíthető a szerzői jog oldaláról és a büntetőjogi konzekvenciák irányából. A kulturális javak hamisítása, meghamisítása, veszélyeztetése a Büntető Törvénykönyvben önálló tényállásként nem szerepel. A cselekmény elsősorban a csalás tényállása szerint minősíthető, amely nem minden elkövetési magatartás esetében jelent megfelelő megoldást.

Bár a kulturális javak hamisításának társadalomra veszélyessége, a szervezett elkövetések terjedése a büntetőjog eszközrendszerét is indokoltá teszi, a szakmai vélemények szerint ezen a speciális területen mindenekelőtt a közigazgatási jogi szabályrendszernek kell hatékonyan működnie. Emellett felmerült egy önálló műtárgyhamisítás elleni tényállás szükségessége, melyet az új Büntető Törvénykönyv vitája kapcsán vizsgáltunk. A műtárgyhamisítás önálló tényállását illetően nem éltünk javaslattal. Egyrészt a fogalmak tisztázása, a kulturális javak hamisítása körében a releváns tárgyi kör meghatározása, és a téma szempontjából a közigazgatási szabályozás kritikai szemszögből történő áttekintése, a megoldási lehetőségek vizsgálata ezen a szinten meg kell hogy előzzék az esetleges új büntetőjogi tényállás kimunkálását.

A hamisítás elleni fellépés további lényeges irányai, amelyek fokozott figyelmet kaptak a téma ez évi kutatása során: a megelőzés, valamint a már meglévő hamis műtárgyak kezelésének eszközei. Ennek a koncepciónak lehet a része – külföldi tapasztalatok és a hazai szakemberek véleménye szerint – a hamis vagy vitatott eredetű műtárgyak nyilvántartása. A nyilvántartás eredeti koncepciója azt célozza, hogy a vitatott eredetű műtárgyakat adatbázisban rögzítsék, ezáltal azok kikerüljenek a forgalomból mindaddig, amíg eredetiségüket illetően hitelt érdemlő döntés nem születik. Az adatbázis kialakításának szempontjai, megvalósításának feltételei kapcsán széleskörű információgyűjtést folytattunk. A körvonalazódó konszenzus létrejötte esetén a következő lépés a megvalósítás.

II. A LEGFŐBB ÜGYÉSZSÉG ÁLTAL KEZDEMÉNYEZETT KUTATÁSOK

Mészáros Ádám – Szabó Judit – Tilki Katalin – Barabás Tünde:

Az eljárást gyorsító, hatékonyságot növelő megoldások az európai vádhatóságok munkaszervezésében

Az Intézet a 2011. évi munkatervében feladatául tűzte a nyomozások időszerűségének és a büntetőeljárás gyorsításának vizsgálatát. Részben e tavalyi kutatás eredményeire épül idei kutatásunk, amely az ügyészi munkaszervezés kérdésével foglalkozik, mégpedig abból a szempontból, hogy az mennyire befolyásolja a büntetőeljárás hatékonyságát. A kutatás fő célkitűzése az, hogy áttekintse a büntetőeljárás gyorsítása, illetve hatékonyságának növelése szempontjából releváns tényezőket egyes európai ügyészségek munkaszervezési elveiben, kereteiben és gyakorlatában. Célunk, hogy a tapasztalatok összegzésével és az utóbbiakra alapozott javaslatok megfogalmazásával segítséget nyújtsunk a hazai vádhatóság munkájának racionalizálásához.

A kutatás módszere kérdőíves adatfelvétel volt. A kérdőívben statisztikai, szervezeti, munkaszervezési és eljárási jellegű kérdések szerepeltek. 28 Európai Unió, illetve Európa Tanácsi, kontinentális jogrendszerrel rendelkező országba küldtünk angol nyelvű kérdőívet. A megkeresésnek 20 állam tett eleget, illetve a Legfőbb Ügyészség is kitöltötte a kérdőívet a magyar helyzetre vonatkozóan. A válaszadó államok a következők: Ausztria, Bulgária, Csehország, Észtország, Finnország, Görögország, Lengyelország, Lettország, Litvánia, Németország, Olaszország, Oroszország, Portugália, Románia, Spanyolország, Svájc, Svédország, Szlovákia, Szlovénia, Ukrajna. A kutatás második fázisában kerekasztal-beszélgetést szerveztünk, ahol kimondottan a magyar helyzetre helyeztük a hangsúlyt és gyűjtöttük össze a tapasztalatokat.

Az adatok összegzése céljából részletes összehasonlító elemzést végeztünk, és részben ennek tapasztalatai, részben a magyar főügyészek részvételével zajlott fókuszcsoport tanulságai és a tavalyi kutatás eredményei alapján megfogalmaztuk az ügyészségek munkaszervezésének hatékonyságát, és ezáltal a büntetőeljárás gyorsítását célzó javaslatainkat. Ezek elsősorban a szignálási rendre, az ügyfeldolgozás sorrendjére (illetve ennek szabadságára), a speciális ügyészi munkacsoportok kialakítására, a bírósággal és a nyomozó hatósággal való kapcsolattartásra, a képzésre és nem utolsósorban a jogi asszisztencia igénybevételére vonatkoznak. Véleményünk szerint a különböző szintű ügyészségek munkaszervezésének egy független, lehetőség szerint „külső” cég által történő monitorozása, átvizsgálása további hasznos – és különösen objektív – információkkal szolgálhatna az ügyészi munka racionalizálása és hatékonyságának növelése érdekében.

Nagy László Tibor:

Sportrendezvények biztosításának jogalkalmazási kérdései és gyakorlata

Habár elmúltak azok az idők, amikor hazánkban nem voltak ritkák a hetven-nyolcvanezer néző előtt lejátszott labdarúgó mérkőzések, még napjainkban is komoly feladatot jelent a sportrendezvények biztosítása. Külön problémát okoz a sporteseményeket beárnyékoló kriminogén jelenség, a sporthuliganizmus – elsősorban a futballhuliganizmus – jelenléte. A kutatás megvizsgálta a sportrendezvények biztosításának elméleti és gyakorlati aspektusait, a jogszabályi környezetet, annak változásait, a felmerülő neuralgikus kérdéseket és azok keze-

lésének lehetséges eszközeit. Elemeztük a sporteseményeken bekövetkező rendbontások és veszélyhelyzetek okait, a Sportrendezvényeket Biztonsági Szempontból Minősítő Bizottság működését és gyakorlatát, a különböző biztonsági kockázatú (normál, fokozott, kiemelt) mérkőzésekre vonatkozó előírásokat, valamint a Magyar Labdarúgó Szövetség biztonsági szabályait. Áttekintettük a 2013. július 1-jén hatályba lépő új Büntető Törvénykönyv rendbontásra vonatkozó szabályozásának alakulását és annak dilemmáit. A sporthuliganizmus jelensége elleni fellépés érdekében szükséges egyes törvények módosításáról szóló 2011. évi CIV. törvényt módosító 2012. évi LXXXI. törvény a stadionbiztonsági rendszerekre (beléptető rendszer) vonatkozó szabályozás hatálybalépésének határidejét 2013. július 1-jére módosította, ezért e rendszerek működésének, hatékonyságának vizsgálata csak jövőbeni kutatás tárgya lehet. Ugyanakkor foglalkoztunk az új jelenségként Magyarországon is megjelent úgynevezett ustawka (lebeszél boks) problematikájával, amelynek megítélése kérdéseket vet fel a büntetőjog, a bűnüldözés és a közrendvédelem számára is. Az ustawka során szigorú szabályok és előre egyeztetett feltételek szerint zajlik a küzdelem két, egyenlő létszámú csoport között. A legfontosabb szabály, hogy segédeszközök nélkül, kizárólag pusztán kézzel küzdenek a szemben álló felek, továbbá a harcképtelenné váló vagy a küzdelmet feladó drukkert már nem szabad támadni. A csata általában eldugott helyszíneken, kizárólag az érdekeltek között, azok beleegyezésével zajlik, és a résztvevők férfias küzdelemnek, mintegy sporteseménynek tekintik azt, valójában azonban komoly veszélyeket rejt magában és véleményünk szerint inkább kriminális jellegűnek tekinthető.

Nagy László Tibor – Gedeon Valéria – Sárk Eszter:

A fiatalok szórakozásának biztonsági kérdései. A hazai és a nemzetközi tapasztalatok

Az utóbbi években jelentősen megváltozott az éjszakai élet és a fiatalok szórakozási kultúrája. Átalakult a szórakozóhelyek világa mind mennyiségileg, mind szerkezetileg, minőségileg. A fiatalok igénylik az önfeledt éjszakai szórakozást, a szülők meg aggódnak a felügyelet nélkül maradt, az éjszakába „beindult” gyermekeik épsége, biztonsága miatt. Ezt az aggodalmat felerősítette a közelmúltban történt néhány, az éjszakai szórakozóhelyek világához kapcsolódó tragikus eset. A kutatás során igyekeztünk feltárni az éjszakai szórakozóhelyek jellemzőit, az üzemeltetők és a fiatal vendégek véleményét, a kérdéskörrel foglalkozó szakemberek álláspontját, valamint az Európai Unió országainak szabályozási gyakorlatát. Résztvevő megfigyelés keretében összesen 34 éjszakai szórakozóhelyet kerestünk fel, interjút készítettünk 14 üzemeltetővel, 662 kérdőív felvétele történt meg a vendégek véleményének megismerése céljából, valamint tanulmányoztuk 13 EU tagállam szabályozási gyakorlatát. Ezen kívül az Országos Kriminológiai Intézetben két szakmai tanácskozást rendeztünk a kérdéskörben járatos jeles szakemberek részvételével. A fiatalok alapvetően ötfajta veszélyhelyzetnek vannak kitéve szórakozásuk kapcsán: bűncselekmények áldozatai lehetnek (főként testi sértés, garázdaság, kifosztás, rablás, lopás, nemi erkölcs elleni bűncselekmények); felfokozott, gyakran tudatmódosult állapotukban bűncselekmények elkövetőivé válhatnak (pl. kábítószerrel visszaélés, ittas járművezetés, garázdaság, nemi erkölcs elleni bűncselekmények); a túlzott tömeg is kockázati tényezőt jelent; alkohol-, illetve kábítószer fogyasztás következtében egészségre ártalmas veszélyek léphetnek fel; valamint baleseti veszélyek fenyegetik őket, főleg hazautazáskor (úgynevezett diszkó balesetek). Napjaink parti kultúrájának jellemzője, hogy a buli egyre később kezdődik, a résztvevők egyre fiatalabbak, és többnyire már úgynevezett „alapozás” után mennek a szórakozóhelyekre. A konfliktusok háttérben leginkább az alkohol és a kábítószer áll, valamint az úgynevezett „sensation seeking”, az élménykeresés.

Hazánkban is terjed a „binge drinking”, a rohamivás. A prevenció céljait hosszabb távon csak a szabályok következetes betartása és betartatása, a kampányszerű ellenőrzésekkel, razziákkal szemben csak a folyamatos és előre nem látható kontroll érheti el. Lényeges, hogy kizárólag megfelelő képesítésű biztonsági őrök lássanak el szolgálatot. Mindemellett a szórakozóhelyek környezete, a környező közterületek gyakran súlyosabb veszélyeket rejtnek, mint az ellenőrzött belső terek. A vendégek oldaláról az áldozattá válás elkerülésének fontos szempontja, hogy lehetőség szerint ne egyedül, hanem többen, egymásra figyelve, felelősséggel, a zsúfolt helyeket és a provokatív szituációkat kerülve szórakozzanak. Végül, de nem utolsó sorban, alapvető jelentőségű a szülők és a pedagógusok részéről megnyilvánuló odafigyelés.

Barabás Tünde – Windt Szandra:

A fiatalkorúak bűnözése, szankcionálása és büntetés-végrehajtása Magyarországon

A fiatalkorúak bűnözése a társadalmi problémák leképeződése. A bűnözői karrier kezdete szinte minden esetben a fiatalkori „botlásokból” indul ki. Ezért érdemes kiemelt figyelmet a fiatalkori bűnözés, amelynek kezelése különösen fontos lehet a karrier bűnözés ívének megtörésében.

A fiatalok reakciója a társadalomban zajló folyamatokra az adatokban is megmutatkozik. A fiatalkorú 14-18 év közötti bűnelkövetők száma 2001–2010 között átlagosan 11 ezer körülire tehető, számuk 2010-re 3%-kal csökkent a bázisévhez képest. 2009-ben volt a vizsgált évtizedben a legalacsonyabb a regisztrált fiatalkorúak száma, ám 2010-re 12%-os emelkedés mutatkozik a számokban.

A büntetések szigorodása szintén tetten érhető a számokban. A fiatalkorúak kb. egyharmadát ítélték szabadságvesztésre a bíróságok 2006 és 2010 között, arányuk 26%-ról 30%-ra nőtt, azaz nagyjából minden harmadik fiatalkorút szabadságvesztésre ítélték 2010-ben. A szabadságvesztésre ítélt fiatalok számának növekedésében jellemzően a letöltendő börtönbüntetésre ítélték száma emelkedett. Az összes büntetés 21%-a felfüggesztett szabadságvesztés, míg a végrehajtandóké átlagosan 6% volt. A büntetések megoszlásában mind a felfüggesztett, mind a végrehajtandó szabadságvesztés büntetések aránya növekedett.

A rossz körülmények között élő, sokszor többszörösen hátrányos helyzetű, gyakran bűnelkövetői múlttal rendelkező családokból származó fiataloknak a börtönkörülmények között már nincsen esélye arra, hogy segítséget kapjanak a változáshoz, hiszen a börtön nem képes pótolni addigi életük hiányait. Nem lehetséges az sem, hogy szembesülhessenek tettükkel és azzal a fájdalommal, amit okoztak. A fogvatartás alatt létrejövő „mini” társadalmakban az erőszak dominál, ahol gyakori az áldozattá válás, a kiszolgáltatottság és kilátástalanság, így nem meglepő, hogy szabadulásukat követően sokan hamar követnek el újabb bűncselekményt – amivel útjuk már a felnőttek börtönébe vezet.

A jogszabályi háttér és a kriminálstatisztikai adatok elemzése mellett sor került a MEREPS kutatás során Tökölön fogvatartott fiatalkorúakra vonatkozó kutatási eredmények másodlagos feldolgozására, és emellett új empirikus kutatást is végeztünk. 2012 nyarán félig strukturált interjúkat készítettünk a Rákospalotai Javítóintézet és Speciális Gyermekotthonban. Összesen 22 interjú készült, közülük 13-an töltik javítóintézeti büntetésüket, 9 lány pedig előzetes letartóztatásban van – jelenleg első vagy másodfokú ítéletére vár. Eredményeink megerősítik a korábbi kutatások konklúzióit. A bűnelkövető fiatalok jellemzően rossz anyagi helyzetben lévő, alacsony presztízsű, sokgyermekes családokból származnak. Jellemző a szülők alacsony végzettsége és munkanélkülisége, gyakori alkohol vagy szerfogyasztása, esetleg kriminalitása.

A szülők elhanyagoló, gyakran bántalmazó nevelési stílusa nem nyújt a gyermekek számára érzelmi biztonságot.

A fiatalkori bűnelkövetés tehát egy hosszú fejlődési folyamat eredménye. E „fejlődési ösvény” jellemzően a családi élet diszfunkcionalitásából fakadó súlyos emocionális deficitekkel kezdődik, amit a szocializáció különböző ágensei nem tudnak ellensúlyozni. Így tehát a megelőzés során a fiatalkorúak esetében különösen nagy szerepe lenne a család- és gyermekvédelmi intézményeknek, és egy jól működő jelzőrendszernek.

III. MUNKATERVEN FELÜLI KUTATÁSOK

Bárd Petra – Borbíró Andrea:

**Legal Thematic Study on Victim Support Services –
Umbrella Organisations working at EU level.
Jogi tematikus összefoglaló az uniós szinten működő
áldozatvédelmi ernyőszervezetekről**

Felkérő intézmény: az Európai Unió Alapjogi Ügynöksége

Bárd Petra igazgatói hozzájárulással részt vett az Európai Unió Alapjogi Ügynökségének felkérésére egy áldozatvédelmi kutatásban, amelyet a brüsszeli székhelyű CEPS szervezettel együttműködésben végeztünk. Az OKRI-t ő és Borbíró Andrea képviselték, a CEPS-et Sergio Carrera professzor és Nicholas Hernanz kutatási asszisztens. (A CEPS-szel való együttműködés hosszabb múltra nyúlik vissza: Bárd Petra korábban uniós büntetőjogi témákban publikált a szervezet által kiadott kötetekben, illetve meghívást nyert előadóként konferenciáikra, majd mi viszonzhattuk a meghívást az OKRI 50. évfordulójának tiszteletére szervezett nemzetközi konferencián, amikor Elspeth Guild professzor asszonyt köszönthettük a meghívottak között a CEPS-től. A gyes alatt Bár Petra két áldozatvédelmi projektben segítette a CEPS munkáját, így tanulmányaikhoz hozzájárulva, azokat áttekintve és véleményezve követni tudta a legfrissebb európai fejleményeket.)

Az uniós szinten működő áldozatvédelmi ernyőszervezetekről szóló kutatás keretében általános áldozatvédelmi gyűjtőszervezeteket és speciális, bizonyos viktim csoportokra, vagy egyes bűncselekménytípusokra specializálódott szervezeteket kerestünk meg. Hálózatépítési, koordinációs képességeiket és lobbierőjüket tekintettük át, valamint képet kívántunk kapni az áldozatvédelem uniós helyzetéről és az uniós jogszabályok tagállami implementációjának állásáról, eredményeiről és minőségéről.

A tanulmány első része az áldozatvédelemben bekövetkezett paradigmaváltást ismerteti és ezen elméleti háttérbe helyezi a gyakorlati relevanciával bíró kutatást, majd részletes kifejtést nyer a kutatás többrétű célja. Az első részben tértünk ki továbbá a jog-összehasonlító kutatásoknál különösen érzékeny definíciós és módszertani problémákra, hiszen eredményeink csak ezek fényében értelmezhetőek. A kutatásban szereplő szervezetek és szakértők kiválasztási módszere szintén fontos szempont a következtetések korlátosságának megértéséhez. A második részben a kutatás célja szempontjából közvetlenül releváns ernyőszervezeteket ismertettük részletesen, és kimunkált értékelési rendszerünknek vetettük őket alá. A harmadik rész az ernyőszervezetek képviselőivel és egyes, a területen vezető szakemberekkel készített interjúk eredményét dolgozza fel. Noha előzetesen ezt nem foglalmaztuk meg célként, a kutatás során szembesültünk az új áldozatvédelmi paradigma árnyoldalával is. A kritikát a negyedik rész-

ben foglaltuk össze. A kutatás eredményei bizalmasak, a leadott tanulmány nem kerülhet nyilvánosságra. Az interjúk anyaga különösen érzékeny, ezért sem a hangfájlok, sem az interjúk gépelt szövege nem képezi a tanulmány részét, de szükség esetén, a bizonyíthatóság érdekében rendelkezésünkre állnak.

Bolyky Orsolya – Kerezi Klára – Solt Ágnes – Szabó Judit:

Jelentés a gyermek- és fiatalkori bűnelkövetésről

Felkérő intézmény: az Alapvető Jogok Biztosának Hivatala

A fiatalkorú elkövetők általános jellemzői

Hazai és nemzetközi kutatások is igazolják, hogy a fiatalkori bűnözés mozgatórugója a deviáns kortárs csoportba tartozás. Ezt a tényt erősíti, hogy a fiatalkori bűnözés fő jellemzője a csoportos elkövetés.

A többi rizikófaktor két csoportba sorolható: az *egyénen kívül álló* és az *egyénben rejlő* tényezőkre. Az *egyénen kívüli okok* a *családi háttér* és a családban megjelenő devianciák. Már a fogantatástól kezdve beszélhetünk olyan kockázati tényezőkről, amelyek később problémát jelenthetnek a gyermek mentális és fizikai fejlődésében. Ilyennek tekinthető a nagyon fiatal anya, a szülők alacsony iskolai végzettsége, alkoholizmusa vagy drogfüggősége. A gyermeknevelés kapcsán meg kell említeni a gyenge szülői kontrollt, a gyermek felé irányuló kevés figyelmet, a fizikai és lelki elhanyagolást is. A családi konfliktusok, a szülők válása a lelki megpróbáltatások mellett anyagi nehézségeket is jelent a családnak, amely további feszültségeket szít, és nagymértékben rombolja a szülő-gyermek kapcsolatot. A bűnelkövető családtagok előfordulása növeli a gyermek bűnözővé válásának esélyét (Farrington, 1986). Az iskolakerülés és a bűnözés kapcsolata egyértelmű, kölcsönösen generálják egymást (Graham, 1988). A *lakókörnyezet* minősége meghatározó elem a gyermekek attitűdjének alakulásban. Az *egyénben rejlő okok* közül kiemelendő az alacsony intelligencia szint és a gyenge kognitív képességek (Farrington, 1989; 2000). Mindemellett a fiatalok nagyobb valószínűséggel válnak elkövetőkké, ha úgy látják, hogy a társadalmi szabályok és értékek rájuk nézve nem relevánsak.

A fiatalkorúak bűnelkövetésének alakulása a statisztikai adatok tükrében

Bár a fiatalkorúak által elkövetett bűncselekmények és a bűnelkövetők száma az elmúlt 10 évben lényegében stagnál, a bűncselekménytípusok aránya megváltozott. A *személy elleni bűncselekményeket elkövetők* száma erőteljes növekedést mutat. A *hivatalos és a közfeladatot ellátó személy elleni erőszak esetében* 2009-ig az elkövetők száma 220–270 körül mozgott, utána azonban 320–350-re emelkedett. Növekedett a *nemi erkölcs elleni bűncselekmények* fiatalkorú elkövetőinek száma. A *vagyon elleni cselekmények* körében egyfajta csökkenés figyelhető meg. Viszonylag nagy arányt képviselnek a *közrend elleni cselekmények* a fiatalkorúak körében. A *közlekedési bűncselekmények* száma meglepően csökkent az elmúlt években. A visszaélés kábítószerrel bűncselekmény esetében az elkövetés jellemzően csekély mennyiségű kábítószerre történik. Kábítószerfüggők is kevesen vannak a vizsgált korosztályban.

Irk Ferenc:

A rizikótársadalom kriminálszociológiája

A 20. század utolsó évtizedeitől az egész világon kezdetét vette egy olyan folyamat, amelynek kimenetele ma még teljességgel ismeretlen. Egy azonban már biztos: a korábban megszokottól gyökeresen különböző új világ következik. Ezt a korszakot a társadalomtudósok a második modernizáció időszakának nevezik.

A természeti és a társadalmi folyamatokat együttesen vizsgálva az is jól érzékelhető, hogy a társadalmak formálásában legnagyobb befolyással bíró erők, így a politikusok és a gazdasági vezetők többsége úgy hozza meg döntéseit, hogy megoldásaikban az új kihívásokra, többnyire nagyon magabiztosan, a korábban jól bejáratott, megszokott régi válaszokat adják.

Aki több mint negyven évet töltött el társadalomkutatással, azt ez az állapot nyugtalansággal tölti el. S talán immár a kétkedés luxusa is megengedhető számára, hiszen gyakran megválaszolatlan kérdéseihez rendelkezésére áll a rizikótársadalom és a második modernizáció témakörében a világ legkülönbözőbb részein eddig végzett felmérések arzenálja. A szerző ezek közül mintegy 430 forrásmunkát hivatkozik meg. A kutatás eredményét tartalmazó monográfia e kutatások tematikus feldolgozásának eredményeként készült el.